

A „százéves” Illyésről

ILLYÉS GYULA

Bátyám regénye*

1.

Egyvégtiben mondhatom el, ami itt következik, mert annyiszor elmondtam már. Néha dióhéjban, türelmetlen magyarázatként mondtam el egy-egy akadémikuskodó hivatalnoknak, hogy kiadja végre az útlevelet vagy a hagyatéki tárgyalás jegyzőkönyvét. Máskor bővebben mondtam el Párisba utazó barátainak, akiket csomag vagy levél közvetítésére kértem meg. Mosolygó kérdéseiktől biztatva – s hogy kedvet keltsek bennük a szívességre – bele-belekanyarodtam a részletekbe is. Így hát a leírásra is kerek egész ez a történet, akár egy gombolyagnyi fonál. Épp csak a végét kell megfognom, magától letekerődik.

Párisban éltem akkor. Páris változatlanul a bujálkodást és a bujakórt jelentette a hazának, a szülőföldnek, Ozorának. Az aggodalmaskodó levelekre tán hanyagságból és fiatalos hányavetiségből sem válaszoltam volna. Ez a szünetlen célozgatás azonban valami dacos is felkeltett bennem. Csak az egészségemet féltik? Csak a vért? (S azt is nyilván csak abban a hiedelemben, hogy az a vér az övék is, a családé is, és bennem csupán átmenetileg csorog, hogy a kitérő után szépen visszacsörgedezzek a családba.) Csak aggódjanak, jókor kezdik! Pénzt se kértem, jól sejtve, hogy Ozora különös törvényei szerint ettől még nagyobb lesz az aggodalom. Bátyám, Feri egyik levelében végre lelkem állapotáról is megkockáztatott egy célzást. Bözsike néni azt kérdezteti, vajon *olyan* gondolataim vannak-e még *mindig*? A leveleket akkor már jó ideje a régi szállásomról hordták utánam, mert újabb címemet sem közöltem. Most mégis hírt adtam magamról, a kezdő írókban oly gyakran párosuló hiúság és kihívás ördögének legyőzhetetlen sugallatára. Napvilágot látott immár második versem, Lenin haláláról, futurista modorban. Elragadott a kísértés. A verset közlő folyóiratból egy példányt – minden írás nélkül – postára tettem. A Bécsben megjelenő s mindössze egy számot ért *Akasztott Ember* volt ez a folyóirat.

* Illyés Gyula életművének ismerői emlékezhetnek rá, hogy a *Hunok Párisban* írója regényének a folytatását tervezte, amit a Tiszatáj jelenlegi számában most megjelenő, s a hagyatékból előkerült, de sajnos töredékben maradt anyag is bizonyít. Az eredeti kézirat felzetére maga az író jegyezte oda: „Hunok Párisban. II. kötet.” (D. M.)

– Majdnemhogymisét is mondtak – mondta nevető fejcsóválással Feri, amikor már a Sebastopol körúton lépdelt mellettem, kezében a zöld katonaládával.

A családi tanács már nemcsak holmi bordélyház, hanem az eleven gyehenna fenekéről vélt kimenteni, amikor megszavazta testvérbátyámnak a vállalkozást, hogy keljen útra az elveszett fiúért, s vigye már haza. Utazásra, világban való forgásra nem kellett Ferit nógatni.

Eladdig soha nem hagyta el az országot. A szív szerinti, az emberi élet leélésére méltó terület neki is a Cece-Pincehely-Ozora háromszög volt. A magyaron kívül más nyelven csak annyit tudott, amennyivel a falun átkocsizó nagyszékelyi németeket illet riasztgatni. De még aznap nekilátott a csomagolásnak.

Épp csak Amerikát akarta útba keríteni. De erről otthon senkinek sem szólt. Ahogy szavaiból kivettem, valahogy – egy füst alatt – Fábián Gyula nevű katonatársát és legjobb kenyeres pajtását is megnézte volna, a családi megbízás végrehajtása előtt. Ennek a Fábián Gyulának akkortájt tért meg rövid magyarországi látogatásra valamelyik nagybátyja. Gyula velük ment ki Amerikába, a nagybácsival s annak kedves kis hajadon leányával, aki már nemcsak Ferinek, hanem anyánknak is adott fényképet... Gyulának Rotterdamban tették hajóra a nagy vásári csizmadialádát (mert csizmadiák voltak): Feri is ezért került hozzám jövet Rotterdamnak. Am a hajóraszállás mégsem ment olyan egyszerűen, ahogy a Feri a Sión való csónakázások nyomán elképzelte. Papírok kellett, s Feri úgy döntött, hogy a papírokat Párisban várja meg.

– Addig kényelmesen elintézhethjük itt a te dolgaidat is.

Megállt, letette ládáját a járdára. Kivette levéltárcáját. Pénzt kezdett nyá lazni.

– Ezt küldi apánk. A dolgaid tisztázására.

Vagy ötszáz franknyi összeg volt. Gondolkodtam, de aztán mégis átvettem a szeretőim, hitelezőim és törvénytelen gyermekeim kiegészítésére szánt összeget. Nem tartoztam én egy fillérrel sem senkinek; az apámnak sem! – ebben a hiszemben voltam. Most tartozzak – akár az apámnak is? Feri tekintélye fogadtatta el velem a pénzt.

Három évvel volt idősebb nálam. De nem ez volt köztünk az igazi különbség, ami oly lenyűgöző tisztelettel és szívfájdító csodálattal s mindezek ellenére szeretettel töltött el iránta. Ő volt az, akivé én nem sikerültem. Minden erőfeszitésem ellenére sem, amit erre pazaroltam, amióta eszemet bírtam.

Siklómozgású, egyenes fiú volt. Amióta nem láttam, egy kicsit megvállasodott. De ettől is csak karcsúbb, egyenesebb, fiatalosabb lett; szinte még fiatalabb, mint az esztendőknék dolga ővele az lett volna, hogy a fiatalságnak valami eszménypéldányát bontsák ki belőle. Vidám volt, magabiztos, jobban, mint valaha.

Rásandítottam. Kamaszarca, amelyet hajdan annyiszor tisztított öreges töprengés, ragyogó-fölényesre ért. Az én kerek fejemmel és lapos mongol orrommal ellentétben az ő feje hosszúkás volt; erélyes homloka alatt nemesen hajló, a cimpáknál egyenesre vágott sasorral. Az egészben valami törökös könnyedség és erély.

A törökök rondák. Amit a magyarok egy típusáról szólva törökösnek mondanak, az inkább a perzsa miniatűrök alakjait idézhetné az ember eszébe. A kegyetlenség és ravaszság vonásainak sötét vegyülete helyett a merészség és erély nyílt harmóniáját, ragadozó, de megvesztegető férfias báj, élvetegség helyett gyermekes élnivágyást.

Feriben nyoma sem volt a szép férfiak öntudatlan magukkelletésének, tudatosságának, ami szépségüket oly elviselhetetlenül asszonyossá teszi. Nem pillantgatott ő az útjába eső tükrökbe. Fellépése – férfi és női társaságban egyaránt – nem azért volt oly biztos, mert hiú volt; törődött is ő a külsejével! Hanem csupán azért, mert gyermekkorra óta megszokta, hogy ahol csak megjelent, a tekintetek látható élvezettel rögtön feléje fordultak; előlegezték neki a sikert, ami aztán nem is maradt el, de már Feri természetessége miatt. Hányszor éreztem ezt – és a köztünk lévő születésbeli adottságot –, amikor egy-egy vasárnap délután mellette baktattam végig az ozorai főutcán! Legényes járásában nem a tetszeni vágyás volt a rugó, hanem az a kikíváncozó elégedettség, amely a láb minden lépését, a fiatal test minden mozdulatát külön élvezetként fogadta. A házak előtti padokon vagy fatörzseken üldögélő parasztok messziről felénk néztek, az addig egy vonalban sorakozó fejek egymás elé és fölé rendeződtek, a szájuk jó ízzel készítették a megszólítást vagy a feleletet. „No, Feri, muzsikál a cipő?” – mozdultak a nyelvek, átugorva a szokásos adjon istent vagy szervusz öcsémet. Feri hol az üldögélők, hol az udvarok felé kaszált nem zsákmányt, hanem látványt ragadozó tekintetével, s már tudta addigi tudomásának pótlékát is, hogy hol süllyedt veszélyesen alacsonyra a góréban a kukorica, hol döglött el vagy fialt meg a féltett süldő, hol pántolták meg vagy pótolták újjal az eltört kocsirudat. Feri egy köszöntő szaván a rékliből kinyúló karok egy rántással megállították a kút kerekét; a pörgésben összefolyt küllők láthatóvá lettek, a szöcske varkocs piruló lányképre cserélődött. Sóvár szívvel éreztem, hogy Feri porcikáinak minden mozdulatával benne van abban a közegeben, amelybe én épp csak beleszülettem.

Ahogy ott az ozorai főutcán az életben is úgy kullogtam nyomában. Gyerekkorunkban nem sokat törődött velem. Ha anyánk néha nyakába ragasztott, ügyeljen rám, a határ első árokpartján leültetett, s karikázott máris tova egyívású pajtásaival. Mi az én pendelyes koromról a családköri anekdota, amely otthon, szülőhelyén hetvenéves koráig sem kopik az emberről? Az, hogy egyszer a Sió-parton fürdés közben ellopták a nadrágomat, s este két lapulevél közt somfordáltam nagy orrszipogás közt haza. Ferié az, hogy négyéves fejjel

az urasági istállók mellől elcsábította a pusztajáró szenzálokat, hogy ne azokat a poszka borjúkat nézzék, hanem a mienket, mert az is eladó, ennyiért és ennyiért. Apánknak, mire előkerült, már csak tenyerét kellett nyújtania a foglálóval bélelt parolára. Feri szemében már akkor öt pár tekintet csillogott, fülében öt pár fül fülelt, ami kezdettől fogva őrá is azt a szólást illesztette: öt zsidó vezett el ebben a gyerekben. Feriben nem vettek el a zsidók, sőt az évek folyamán megszorodtak. Nekem ájtatos szentképgyűjteményem volt, neki házinyúlgyűjteménye, galambgyűjteménye, sőt egy nyáron fehéregérgyűjteménye, amíg rájuk nem kellett eresztetni a macskát, mert rejtelmesen úgy sokasodtak, hogy a béresek még esztendőik múlva is hajigálták a határban az ösztökét egy-egy piszkos-fehér mezei pocok után. Ferinek őze volt. Nagypa nyájaiban külön az ő számára nevelődő bárányai voltak. Mindene volt, még egy ezüstcsövű távcsöve is volt. Sobri József a mi környékünkön esett el; Sobri ezüst kápisztolya is Feri birtokában volt. S mindez az ő saját szerzése folytán s mindez érezhetően a legmegfelelőbb helyen. Amikor néztem a keresetlenséget, ahogy Feri egy-egy későbbi tulajdonát szemügyre vette, feléje indult, rátette kezét. Már a rátekintés pillanatában természetsszerűleg az övé volt. Nem értett zenét, de egy rekedt tárogatója is volt.

De legjobban pajtás-gyűjtő képessége nyugözött le. A nap minden szakában borzas üstökök jelentek meg sөvényünk felett. „Feritek itthon?” – kiabáltak be az udvarba, hol magányosan foglalatoskodtam Feri egy-egy kiselejtezett élő vagy élettelen szerzeményével. Az anyai gondosság iskoláinkat szülőhelyünk-től távol végeztette velünk. A tanulmányi láncolaton mindenütt Feri távozása után következtem, így esvén a dolog, hogy egy helyen egy évnél tovább többet együnk sem töltött. Az első órákon a tanítók és később a tanárok derűre kész arccal harsogták felém közös családi nevünket. Am hamarosan leültettek. Úgy hulltam vissza, mint a pénzdarab, amely – meglepetésül önmagának is – a várt aranycsengés helyett ólomkongást hallatott. Az első napokban a konviktusi diákok vidám zajgással gyűltek körém, bonyolult bélyeg- és ásványcseréket ajánlottak, tisztséggel kínáltak a labdarugók és a kongreganisták egyesületében, tanácsért és hitelért fordultak hozzám; de aztán elmaradtak.

Feri négy gimnáziumot végzett, kedve ellenére s csak annak a csábításnak engedve, hogy ez a kapuja a hajósínasságnak, a tengernek! A családi jó mód első döccenőjekor örömmel hagyta ott az iskolát. Ösztöne megsúgta, mi az ő igazi tengere. Hol lelhetett volna olyan neki való elemet, mint abban a háromszögben, ahol, bevallhatom, mindenek múltán már nekem is soha be nem járható végtelen zűg, annál vonzóbban, minél messzebb szakadok tőle? Jó ösztöne azt megsúgta, hogyan hajózzon ebben az óceánban. Nem arra kanyarodott, ahol a család kocsmárosokkal, kántorokkal és jegyzőkkel sógorosodó része vitorlázott egyre ingatagabban s félszegebben, mert se itt, se ott. Nagypa juhnyájai atlantiszba merültek, de felettük a pusztákon, a faluvégeken, sőt a nagygazdák

portáin is ott lebegett a régi nagyság híre. Feri az ozorai főutcán nagyapa számadói méltóságával ült a teli szénásszekér tetején, s biztatta vágára a gömbölyű lovakat. A megmaradt vagyon és tekintély semmivé foszlik, ha Feri is beöltözik a községközi írnokokra is kötelező porcelánnadrágba és teniszcipőbe. A szénásszekéren tarkóra csapott zsíros kalap körül ott vibrált a négy gimnázium ráadásfénye is. A család nagy útjának Feri volt a folytatója, a „lehetőségeket” ő ragadta meg. Mindenhez értett. Nemcsak szeme és füle volt mindenre, hanem szimata is. Ozorához kilenc kilométer a vasútállomás. Oda az isten is rendszeres gépkocsijáratot szánt. Az elég egyenetlenül elosztott családi vagyonból már félig kamaszfejjel összeigértetett magának annyit, amennyi két gépkocsi és egy szabályszerű társasgépkocsi árához és egy műhely berendezéséhez szükséges. Ehhez azonban a mesterséget is meg kellett tanulnia. Megtanulta, végigcsinálta az inaskodást.

Nyilván ennek volt köszönhető, hogy fején most szép munkássapka díszlett. Öltözékének többi darabjával is szerencsésen beillett a Sebastopol út fortagába. Ozorán minden új ruha először is vasárnapinak készült, vagyis évtizedekre; a szabó számot vetett a tulajdonos későbbi testi gyarapodásával. Durva szövésű, gyűrött és lötyögő, mesterlegényes kék ünneplőjében Feri semmivel sem ütött el a körötte nyüzsgő bennszülöttek készen vásárolt ballongjától, amely éppoly gyűrött, éppoly durva szövésű és éppoly rossz szabású volt. Nyilván része volt ennek is abban, hogy Feri otthonos biztonsággal tekintgetett körül, s tört utat – engem is megelőzve – a járókelők közt. Elértük a Szajnákat. A Szent Mihály hídjára léptünk. Szándékosan vezettem erre, némi kerülővel.

– A Szajna – mondtam.

Feri is az újonnan jöttek törvényszerű válaszával felelt:

– Ez az egész?

Majd, amikor a Notre-Dame felé kellett csavarnia fejét:

– A híre nagyobb.

Csak bokáig járt a városban, amelynek élete és múltja nekem hétről hétre feneketlenebb mélység lett. Nem is tudtam, mihez hasonlítsam Feri viselkedését. Úgy néztem rá, ahogy a tanítványok nézhetek Jézusra, amidőn mezétlábosan megindult a habok tetején. Azt hittem, itt én leszek fölényben kettőnk közül, vagy legalább itt melléje emelkedek. Kinyújtottam a karom az Új Híd irányában, aztán a Szent Mihály tere felé. A város szívében álltunk. Feri helyeslő bólintással követte karom mozdulatát. Úgy vette tudomásul, nem is tudomásul: nyugodt tekintetével úgy vette birtokba a világ szívét, ahogy egy alkalmas birkalegelőt vett volna, ha a sors juhásznak hagy bennünket. Helyeztem nem változott. Örök bojtárságra kárhoztattan kaptattam mellette, a született számadó mellett.

Szorongás szállt meg; nem fogom én olyan könnyed felsőbbiséggel visszaverni tudni a család Feri hozta kívánságát, ahogy eleve elgondoltam, nem minden elégtelenség nélkül. A hídról balra kanyarodtunk, mentünk a Szent Mihály rakparton. Fölnéztem a szobára, ahol Vera lakott, ahol Miller és Sós tán most döntik el a vitát, hogy „tárgyábrázolás” helyett (melybe Picasso belefűlt) eszmét vagy érzést kell-e megfestenie a holnap avagy a „következetes” absztrakt festőjének, s úgy éreztem, mintha máris rabszíjon vezetnének. Itt még nehezebb volt a járás, a parti könyvesládák előtt bámészkodók miatt. Feri már kézzel igazgatta szét őket maga előtt. Átmentünk a Notre-Dame előtti téren. A templom oldalánál kellett elhaladnunk.

– Sose meszelik? – kérdezte Feri.

Már lebecsülő mosoly sem volt bennem. Fölvillant előttem az a gyönyörű sárgásra meszelt templom, amelyhez Feri ezt a füstmarta, pucér kőalkotmányt hasonlította. A Cinca akácai fölé magasodó ozorai templom villant elem, ott a Várdombon, mindennél hatalmasabb, és szívembe sóvárgás csavarodott. Végimentünk a Notre-Dame mellett, a Vörös hídon át befordultunk Szent Lajos szigetére, a víz partján vezettem Ferit, az Orlans rakparton. Üzletből, utcáról ismert szigetbeliek jöttek szembe velünk, franciák, köszöntöttem őket. S hirtelen megéreztem, sose köszöntöttem még ilyen természetes egykedvűséggel őket. Először éreztem, hogy egyenrangúnak tudom magam velük.

2.

Az ötszáz frank volt az oka, de csak közvetett oka, hogy Ferit még az este vendéglőbe vittem. Nem vacsorázni, de ebédezni sem vendéglőben szoktam, s most sem a mohóság, nem a hirtelen kapott pénz ösztönzött rá. Még a pénz beváltása előtt meg akartam mutatni, talpon állok én a magam emberségéből, Ozora kegyeskedése nélkül is!

Feri megmosdott, felhajtotta a maradék tejet, elnyúlt az ágyon, ropogtatta csontjaiból a hosszú üldögélés gémberegettségét. Beszéd közben szundított is egy-egy sort. Csak ő beszélt. A huszonnégy órás utazás alatt csak a szeme fáradt el. Hunyt szemmel beszélt. A mondat közepén elnémult, egy ideig egyenletesen, hallhatóan szedte a levegőt, aztán egyszerre – anélkül, hogy szemét kinyitotta volna – folytatta a szót, de nem ott, ahol abbahagyta. A mondandó közben le-lebujt az álomba, hasonlóan a bujkáló karszti patakokhoz. A tárgyi-lagos beszámolót (hogy mit ért el s mit tervezett Ozora) szokatlanul a legszemélyesebb vallomások váltogatták. Nagypánk még most sem osztja szét a vagyont; amíg él (már a kilencven felé járt), „nem adja ki kezéből a merőkanalat”, mert most is ő látja legjobban; „melyik tányér üres” és „ki hogyan kanallazza a levesét”. Ez okos is, mert nem szólva az árva, a más faluba szakadt unokákról, akiket messziről is ő „etet” – ő, Feri is, legelőször vele értett szót

a gépkocsijárat dolgában. A garázsnak való házat is együtt nézték ki. Már csak asszony kellene, nemcsak abba a házba, hanem a vállalkozást megindító külön álláshoz, a külön joghoz is. Az öreg állt mellé ennek az amerikai kislánynak a dolgában is, mert hát... Mert Ferinek, mint különben kisiskolás kora óta mindig, volt már otthon kiszemeltje is, ezúttal a család helyeslésével. De hát a lányok!... Feri itt nyugodtan szundíthatott: tudtam én s a kettőnk közti fájdalmas különbségben később elég nyomós része volt annak is, hogy az ő kiszemeltjei legtöbbször őt szemelték ki, és ő – számot sem vetve a lehetőségekkel – tulajdonképpen a készben szemelgetett. Velem (mint a kisebbel, akinek nem szokás vagyont hasítani) az a terv, végezzem el a jogot Pécssett, apánk öccse addig még a vármegyénél lesz, s így egy egész életre nyitva a kapu. Visszamehetek, vissza, annak semmi akadálya nem lesz. Azon az úton például, amelyen annak a mozgalmas éjszakának végén átkocsiztattak a határon, akár holnap is visszatérhetek: Feri zsebében ott a pecsétetes vármegyei irat, hogy az iskola óta mindmáig a legpéldásabb életet éltem a tanyán. Legjobb is volna, hogy még az ő amerikai fordulója előtt (amelyről otthon semmit sem tudnak) hazaindulnék.

Nem voltam még fölkészülve a küzdelemre. Igyekeztem kibújni a hurokból.

– Gyerünk, járjunk egyet! – mondtam, miután a gyakorlott tapintással megolvastam nadrágzsebemben és saját készítésű levéltárcámban frankjaimat. Nézzük meg Párizst!

– Innen is látom – mondta Feri az egyetlen ablakhoz tápászkodva és a szűk utca hosszán a Szajna felé tekintve. A túlsó part a Borpiac kietlen raktárait kínálta.

De végül mégis kötélnek állt.

Már szürkület. Egy perc alatt átvágtuk derékban a kis szigetet. A Bourbon rakpart magas kőgátján lépdeltünk. A Pimodan-palota előtt, a híres jó horgász helyen álldogált még egypár kései horgász. Munkások voltak, akik a gyár után most hétköznapi is leszaladtak egy kis pihenőre. Hosszú bambuszpálcáik végén a még hosszabb zsinag reménytelenül rángott a piszkos víz sodrásán. Feri lekanyarodott hozzájuk. Közvetlenül melléjük állt, egyikőjük kezéből majdnemhogy kivette a botot, hogy kitapasztalja azt a kis csalafinta kerek szerkezetet, amellyel a fonalat egy pillanat alatt vissza lehet tekerni.

– No, sok szerencsét! – mondta magyarul a horgásznak, miközben búcsúzóul bizalmasan a vállára vert. A bennszülött meglepetten kapta föl fejét, de aztán Feri arcába tekintve elmosolyodott és bólintott.

Átmentünk Marie hídján. A Rivoli utca felé közeledtünk.

– Ide járok vacsorára – mondtam, ahogy a kis térre értünk (a Jouy utca sarkán), ahol Trinquescostes-nének a „Bordeaux-viharharanghoz címzett vendéglője állt, bejárata fölött a kis játék hajóval.

Mint egész Ozora, Feri is takarékos volt.

- Futná még a hazaiból - mondta.

- Csak gyerünk - mondtam, belépve előtte a helyiségbe.

A franciák a tyúkokkal fekszenek, így a vendéglő már félig üres volt. Az utca felé eső asztalok felett el is oltották a villanyt (kivéve persze az ivópultot), s csak az alagútszerűen hosszú helyiség mélyén ragyogott a fény. Öt-hat asztalnál ült még vendég, nyilván svájciak; ezek is már üres feketekávés csészek körül. A kis ablaknál, ahol a konyhából kiadogatták az ételt, a két felszolgáló evett, fehér kabátban. A mellettük levő asztalhoz telepedtünk le. Maga a tulajdonos nő lépett hozzánk. A hátam mögé eső asztaltól kelt föl, a két elválhatatlan svájci mérnök, Proquitte és Swick társaságából, ahogy hátratekintve láttam. Köszöntöttem őket.

Trinquecostes-nél kezett nyújtott. Úgy illett erre, hogy bemutassam Ferit.

Madame Jeanne - ahogy a meghittebb vendégek nevezték - azonnal rákezdte. A jókedv fűrgén bujkált a szájszögletéből a szemébe, szembogarából a füle felé arra a tejjel és paradicsomlével telt, egészségesen feszülő arcán. Megjártatta szemét rajtunk, ahogy előtte álltunk.

- Kezdetben a papa ügyesebb volt - mondta.

Aztán, célozva, hogy hányszor tértem be egy pohár vízre, vagy - mikor a pékek már bezártak - egy font kenyérért:

- A szokásos nagy kirúgás a hámból?

Bort is rendeltem, a teljes menü mellé.

Az ételeket is maga Madame Jeanne tette asztalunkra, persze ezúttal is azokkal a burkolt - s néha nem is burkolt - tréfás megjegyzésekkel, amelyek már úgy hozzátartoztak az ő mondataihoz, akár az alany és az állítmány. Mért nem két tojást kérünk a zöldséglevésbe, férfiakhoz két tojás illik! A *gigot*-tól lesz az ember jó *gigolo*! Udvariasságból el-elnevettem magam; de éreztem, hogy bele-belepirulok, Feri miatt, noha tudtam, semmit sem ért belőlük.

- A legjobb szerelmi bájjal! - mondta Madame Jeanne, elénk téve a fél liter vöröset. Aztán egyenest Ferihez fordulva: - Ivott már bort?

Trinquecostes-né abbn a homályos hiszemben élt, hogy a bor a világon csak Franciaországban terem. Az bizonyos, hogy a Proquitte és Swick nyomában ide járó svájciak nem éltek, magam sem éltem annyira ezzel az itallal, mint az ő - ugyancsak ide járó - földije.

- Valódi bordeaux-i - mondtam Ferinek. - Úgy idd!

Most vettem észre, hogy Feri - bár szeme állandóan felém csillogott - nem engem néz. Pillantása egy kis rezzenés után ugrott rám vissza. Fölemelte poharát. Mintha egy árnyalattal magasabbra emelte, vagy akarta volna emelni. Mintha karja arra a mozdulatra lendült volna, amellyel poharunkat távolabb ülők egészségére emeljük, a koccintás jelképéül. De nem fejezte be a mozdulatot. Egyenes tartással itta ki a bort, pillantását a mennyezetre irányítva.

- Nos, milyen?

Újra kellett tölteni neki, hogy véleményt mondhatson; annyira nem a bor járt az eszébe. Közönséges kocsisbor volt, amelyet nálunk Ozorán a csapraütésig legalább három éven át fejteni illik. De Madame Jeanne-nak csak ezt fordítottam le, mivel saját terméséről volt szó.

- Itt a vöröset is kénezik? - kérdezte Feri.

Erre Madame Jeanne vissza is vonult a maga asztalához, a konyha mellé.

- Az ott ki? - kérdezte Feri.

- A tulajdonosné.

- Nem az. Az a másik. Pincérlány?

- Ki?

Oldalt kaptam a fejemet, s amennyire az illendőség engedte, hátratekintettem. Madame Jeanne asztalánál a két mérnökön kívül is ült valaki. Valami nő; leány - csak ezt láthattam. Nem ismertem.

- Nem pincérlány - magyarázott magának Ferink -, mert akkor a másik asztalnál ülne.

Szeme ismét azzal az ingerlő ürességgel csillogott rám. Tekintete, hajszányira tőlem, ott húzott el halántékom mellett.

- Bordács bácsi megvan? - kérdeztem. Még semmit sem kérdeztem hazultól.

- Bordács bácsi meghalt - mondta Feri. Arca férfias komolyságba öltözött, szinte ünnepélyibe. Addig csak felnőtt arcán láttam olyan komoly méltóságot. A választéknál megsimította haját.

- Cecén mikor jártál?

Erre rögtön elnevette magát.

- Búcsúzni! Most két hete. Mielőtt elindultam. Lóháton mentem át! A Hejhónál eleresztem a kantárt: na öreg Sárga, milyen az emlékezeted? Befordult magától, az ivó elé, mintha most is ha apánk kocsiával kocogott volna.

És nevetett, hogy a fejét is csóválta belé.

- S nagyapáék, a ceceiek?

- Ott a levél a csomagban - mondta Feri, de még most sem végzett a nevetéssel. Hirtelen az az érzésem támadt, nem is azon nevet, amit mond. Ahogy az előbb sem attól komolyult el oly szép férfiasan. Arra a sokszor látott képre kellett gondolnom, ahogy az uradalmi lovász „produkáltatni” szokta a többméteres kötőfékre fogott gyönyörű fajcsikókat a grófi vendégek félköre előtt. Hogy táncoltak, bókoltak, ágaskodtak azok a tükrös-szőrű fiatal állatok, nem a vendégeknek, hanem a fütyöntető és cuppantgató kis lovásznak. Feri most sem engem nézett.

- A katonaság kitelt? - kérdeztem, s figyelni kezdtem arcát.

- Hó, a katonaság! - mondta Feri kedves mosollyal, és élénken, bőbeszédűen belekezdett, hogyan végzett katonai szolgálatával. Úgy beszélt, úgy mo-

solygott, mint amikor jelenlétünkben valaki telefonba mond el távoli ismerőseinek egy ízes történetet.

Hátranéztem.

Igen, az az ismeretlen lány Ferire függesztette tekintetét.

Az udvariasság nem engedte, hogy fizetésre Madame Jeanne-t, ha egyszer már ül, magunkhoz kocogtassuk. Én léptem az ő asztalukhoz, megkezelve persze Swick-kel Proquitte-tal és az ismeretlen lánnyal is. Csitri kis szőkeség volt, még ekkor sem láttam belőle többet.

Feri a mi asztalunknál maradt. Átvetett lábbal állt, tenyere élével feltevésre kész sapkáját keféltette. De aztán egyszerre, könnyed járással hozzánk indult.

- A bátyám. Proquitte úr, Swick úr. - A leány nevéből magam is csak valami „Dette”-t véltem hallani.

Swick elé már oda volt készítve a napi elszámolás nagy árkuja és a tű-hegyűre faragott, pontoskodó mérnöki ceruza.

- Helyet Attila unokájának! - kínált széket alánk tréfás alázatossággal Proquitte. Ismeretségünk elején vele beszélgetve is elkövettem azt az ostobaságot, hogy részletesen feltártam neki a magyarok eredetét. Most már tudtam, hogy az a jámbor hivalgás a nagy királlyal az ő szemében, mint általában a franciákéban, annyi volt, mintha egy hajdani teknővájú cigányt szemeltem volna ki ősnak. Ez volt az egyik tegez, amelyből csipkelődésének nyilait szegezte. A másik tegez pedig - attól fogva, hogy hónom alatt megpillantotta Tzara egyik verseskötetét - a *Dada* iránt való hódolata. Ifjú diákként jelent volt abban a zürichi kabaréban, ahol 1916 amaz emlékezetes napján Tzara a dadaizmust kikiáltotta. Harmadik tegeze... jókedvében az egész kis ember csak úgy feszült az egészséges csipkelődhetnéktől. Az [Hiány a kéziratban. - A szerk.] fajta forradalmár volt.

Feri derűs nyugalommal ült helyén. Jóalakú mosollyal hallgatta az idegen beszédet - arcát mindig a beszélő felé fordítva -, ahogy az ember a kicsinyek csacsogását hallgatja.

Mivel tehettem túl Proquitte-n? Azzal, amivel szoktam.